

פורים

נהפוך הוא!

רציונל ומטרות היחידה

■ אחד המסרים של מגילת אסתר הוא שמצבים יכולים להשתנות ודברים יכולים להתהפך. כאשר מתרחש "מהפך", לא תמיד אפשר לחזות אם הממב החדש יהיה טוב יותר או רע יותר.

משום כך, נייחד השנה את לימודנו על חג הפורים לסוגיית "נהפוך הוא".

■ מגילת אסתר היא טקסט חשוב ומרכזי במסורת היהודית, אך היא ארוכה ומורכבת. לכן, את רוב היחידה נקדיש ללימוד קטעים נרחבים מן המגילה, קטעים המבטאים את התהפוכות השונות המתרחשות בסיפור.

■ משום שבחרנו להתמקד בהוראת קטעים מן המגילה, לא הבאנו ביחידה זו טקסטים נוספים, ולא כללנו בה את המדור "בסימן קריאה".

■ כדי שלימוד זה יהיה רלוונטי גם לימינו, הדגשנו גם את משמעותו של המושג "נהפוך הוא" בחיי התלמידים.

ואם הזמן קצר...

ואם הזמן קצר ולא תוכלו ללמד את כל היחידה, אנו ממליצים לעסוק קודם כול במדורים האלה:

1. תעודת זהות (מושגי יסוד)
2. פותחים ספר (לימוד מגילת אסתר)
3. על קצה הלשון ("נהפוך הוא")

תעודת זהות: (חזרה על מושגי יסוד)

כל פרק בתכנית "זמנים לששון ולזיכרון" נפתח בתעודת זהות של החג הנלמד. במדור זה נחזור על המושגים העיקריים הקשורים לחג.

■ בהמשך היחידה נחזור על סיפור מגילת אסתר לפרטיו, לכן בשלב זה כדאי לחזור על התאריך שהחג חל בו ועל מקומו בלוח השנה העברי (בחודש אדר, אחרי ט"ו בשבט ולפני פסח), וכן על מצוות החג ומנהגיו שנלמדו לעומק בתכנית "מעגל החגים" לכיתה ב'. רצוי לסיים בהסבר שם החג – "פורים" (שמשמעותו "גורלות"), ולהזכיר באילו נסיבות הוא מופיע במגילה (המן רצה לקבוע באיזה יום להשמיד את בני העם היהודי שבממלכתו של המלך אחשוורוש, ולשם כך הפיל "פור", כלומר "גורל". ואולם, היום שעלה בגורל, היום שנועד להיות יום ההשמדה, הפך ליום שהיהודים ניצחו בו את שונאיהם ולא אפשרו להם לבצע את תכניותיהם הזדוניות. מנקודה זו אפשר לפתוח את הלימוד בנושא "נהפוך הוא".

על מצוות החג ומנהגיו

■ שמותיהן של ארבע המצוות שאנו מצווים בהן בחג הפורים מתחילים כולם באות מ', ועל כן הן מכונות **ארבע המ"מים**.

בתעודת הזהות המצוות מובאות על פי הסדר שמקיימים אותן בדרך כלל.

• **מתנות לאביונים:** תחילה ובלי להמתין, יש לדאוג שגם האביונים (=הנזקקים) יוכלו לחגוג את החג. בפורים מקובל לאסוף כסף לנזקקים בבתי הכנסת עוד לפני קריאת המגילה. אמנם כל היהודי מצווה לתת צדקה כל ימות השנה (10% מהכנסותיו לפחות), אך הוא מצווה לתת צדקה גם ביום הפורים דווקא. מצווה זו היא ביטוי לסולידריות חברתית.

• **מקרא מגילה:** המצווה השנייה בחג היא המצווה לשמוע קריאה של מגילת אסתר המספרת את סיפור החג.

את מגילת אסתר קוראים פעמיים: עם כניסת החג (כלומר בערב החג) וביום החג (למחרת בבוקר). את הסיפור קוראים מתוך מגילה. מגילה היא ספר הכתוב על גליל של קלף. צורת המגילה מזכירה את האיגרות הרבות הנשלחות בסיפור המגילה (איגרות אחשוורוש המצוות להשמיד את היהודים ואיגרות אסתר ומרדכי המאשרות ליהודים להגן על עצמם).

אפשר לשאול את התלמידים מדוע מצווה זו חשובה (בזכותה אנו מכירים את סיפור החג ומקורו).

בעת הקריאה, **מנהג להרעיש** כאשר נקרא השם "המן", סמל לרצון ששמו של רודף היהודים לא יישמע ויישכח לעולם.

• **משלוח מנות איש לרעהו:** את מצוות "משלוח המנות" מקיימים ביום החג. על פי ההלכה יש לשלוח לאדם אחד שני מאכלים מוכנים (לפחות) כדי שהמקבל לא יצטרך לטרוח להכין אותם. משלוח מנות "איש לרעהו" הוא ביטוי לידידות. אפשר להזכיר את המנהג לשלוח משלוחי מנות לחיילים (שאינם מכירים) ולבקש מתלמידים לחשוב על עוד אנשים שחשוב להביע ידידות כלפיהם (ילדים חדשים בכיתה, שכנים, אנשים בודדים, אנשים שלא ראינו זמן רב, קשישים ועוד).

- **משתה:** המשתה הוא סעודת החג שעל פי המסורת סועדים לקראת סוף החג. במשתה נוהגים לשתות **עד לא ידע** – סמל לכך שמכיוון שדברים רבים יכולים להשתנות ואף להתהפך, קשה לאדם לדעת אם אירוע מסוים שאירע יהיה, בסופו של דבר, לטובה או לרעה.

■ כל ארבע המצוות נלמדות ממגילת אסתר עצמה:

המצווה לקרוא את מגילת אסתר נלמדת מהפסוק "וְהַיְמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים" (אסתר, פרק ט' פסוק כ"ח), שעליו אמרו חז"ל: במה הם נזכרים? – בקריאה! (תוספתא, מסכת מגילה, פרק א' הלכה ד').

את שלוש המצוות האחרות לומדים מפסוק אחר מהמגילה, על פי פסוק זה נקבעו ימי הפורים לדורות "לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמְשָׁלַח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְנֹת לְאֲבֵי נֵיִם" (פרק ט' פסוק כ"ב).

■ בתכנית "מעגל החגים שלי" בשנה שעברה למדנו בהרחבה על **המנהג להתחפש בפורים**. בשלב זה רצוי להזכיר שבמגילה כמה וכמה דמויות שהתחפשו – שהציגו כלפי חוץ פנים שונים מפניהן האמתיים. דוגמה בולטת היא אסתר, המלכה היהודייה שהניחה לכולם להאמין שהיא פרסייה.

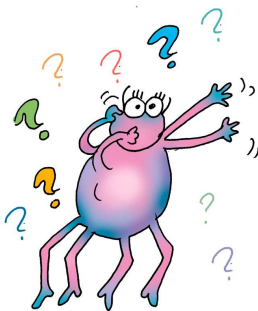
מה על הפרק?

מדור זה מציג לתלמידים את הנושא שבחרנו לעסוק בו השנה בכל חג.

■ ביחידה זו על חג הפורים נעסוק בכך שחג פורים הוא חג ה"נהפוך הוא", חג המסמל את האפשרות של כל דבר להתהפך!

הקומיקס

מדור זה מציג את הסוגיה שהיחידה עוסקת בה, דרך שיחה בין קורית, העכבישה החכמה, ושוקו, הכלב החינני.

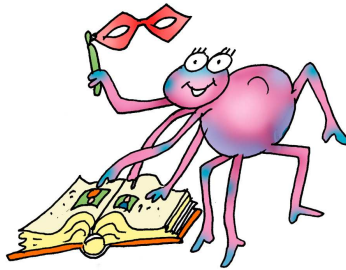

■ דבריהם של קורית ושוקו במסגרת הראשונה, מזמינים שיחה קצרה על התחפשות ותחפושות, נושא שחקרנו לעומק בתכנית "מעגל החגים שלי" (לכיתה ג') בשנה שעברה. אפשר לשאול את התלמידים: למה יתחפשו השנה? מהם לדעתם הקריטריונים החשובים לתחפושת מוצלחת (תחפושת מקורית, תחפושת המאפשרת למתחפש להיות ליום אחד מה שהוא שואף להיות, תחפושת המאפשרת למתחפש להפוך לדמות שונה מאוד ממה שהוא באמת, תחפושת נוחה, תחפושת שאינה מאפשרת לזהות את המתחפש...)

ואולם, מטרתו העיקרית של מדור הקומיקס ביחידה זו היא להציג את הנושא המרכזי של היחידה: תהפוכות במגילת אסתר ובחיינו.

הביטוי "נפתח ספר" הוא ביטוי שמשמעותו, בדרך כלל, "נבדוק מה כתוב בספרים", בעיקר בספרי הקודש. במדור זה מובאים מקורות מן המסורת היהודית. ביחידה זו נעסוק במגילת אסתר.

■ החזרה על סיפור המגילה תיעשה דרך לימוד של קטעים נבחרים ממנה. הקטעים שנבחרו הם קטעים המספרים על היפוך כלשהו – הן במפורש הן במרומז. השאלות המופיעות בחוברת לתלמידים מתמקדות בנושא זה.

נוסף על הדיון בשאלות, אנו מציעים לדון בכמה עניינים נוספים:

■ **סירובה של ושתי להתייצב במשתה הגברים:**

לדעת חז"ל, המילים "בְּכֶתֶר מְלָכוֹת" (פרק א' פסוק י"א) רומזות לכך שהמלך ביקש מוושתי לבוא כשהיא לבושה בכתר מלכות **בלבד**, כלומר בעירום. בכיתה אפשר לשאול את התלמידים מה דעתם על תגובתה של ושתי לבקשת המלך ומה אפשר ללמוד, כבר שלב מוקדם זה, על אישיותו של המלך אחשוורוש.

■ **אסתר הסתירה את זהותה היהודית:**

אפשר לבקש מהתלמידים להצביע על הפסוקים שמהם אנו לומדים כי אסתר הסתירה מי היא באמת. אפשר גם לשוחח על המניעים שגרמו למרדכי להורות לאסתר להסתיר את זהותה. (אולי הוא חשב שיהיה לה קל יותר לפעול במקרה הצורך אם איש לא ידע שהיא יהודייה, ואולי חשש שאם תיוודע זהותה היא לא תיבחר, או שיקשו עליה את החיים בארמון).

■ **הגעת אסתר לארמון:**

במגילה כתוב "**וַתִּלְקַח אֶסְתֵּר אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ**" (פרק א' פסוק ח'). מפועל סביל זה למדו חז"ל כי היא הובאה אל הארמון נגד רצונה. רצוי להדגיש שבשלב זה, הדסה-אסתר צייתה למרדכי (המגילה מציינת כי מרדכי ציווה עליה להסתיר את זהותה היהודית – ציווה, לא הציע). נקודה זו חשובה להמשך.

■ **הניסיון לפגוע במלך:**

- אפשר ללמד את התלמידים את המילה "הפיכה" (ולקשר בינה למילים אחרות מאותה משפחה: מהפכה, תהפוכה, היפוך והביטוי "נהפוך הוא"). על מילים הנגזרות מהשורש ה-פ-ך. נחזור גם במדור "על קצה הלשון" ובדף העבודה.
- תגובת המלך הפוכה מהתגובה המצופה ממנו (עובדה המובלעת במגילה). המגילה מציינת כי המן הוא צאצא למשפחה של שונאי יהודים – משפחת עמלק (עמלק מוכר לתלמידים מספר שמות, פרק י"ז פסוקים ח"י-ג, ונחשב במסורת לאב-טיפוס של שונאי ישראל). ציון זה אינו מקרי. המגילה רומזת בכך שהמן "השתייך" למשפחה הזאת ושלא היה

חריג בה. מכאן, שבמקום להודות למרדכי על כך שהציל את חייו, גידל אחשוורוש איש שהיה מ"יסודו" אויב של מרדכי (גם אם לא היה מודע לכך).

■ סירובו של מרדכי להשתחוות להמן:

- סירובו של מרדכי להשתחוות להמן היה פגיעה קשה בסמכותו של המן ובכבודו ולכן עורר בו זעם. סירוב זה הוא הסיבה שהניעה את המן לתכנן את השמדת היהודים (ואולי רק התירוץ...) מעניין לשים לב שכאשר תיאר המן את הסירוב באוזני המלך, הוא לא טען שהוא פוגע בו (בהמן) אלא בסמכות המלך.
- מרדכי סירב להשתחוות להמן משום שאסור ליהודי להשתחוות לבשר ודם. זו הסיבה המקובלת, והתלמידים בוודאי שמעו אותה בלימודיהם בשנים קודמות.
- סיבה נוספת יכולה להיות שמרדכי סירב להשתחוות גם משום שכעס על מינוי המן למשנה למלך.
- בסירוב זה סיכן מרדכי את עצמו ואת עמו, וכדי להצדיק את המעשה הציעו חז"ל סיבה אחרת לסירוב. הם הציעו שעל בגדיו של המן הייתה תמונה של אליל, ואם כך, מרדכי סירב להשתחוות לא "רק" משום שנדרש להשתחוות בפני בשר ודם, אלא משום שנדרש להשתחוות לאלוהים אחרים (שהיא עברה חמורה יותר, כמובן).

■ הדילמה של אסתר והכרעתה:

- רצוי להדגיש שאסתר לא נקראה אל המלך שלושים יום, כנראה משום שכבר לא הייתה קרובה כל כך ללבו. ואולם, אסתר לא יכלה לחכות שהמלך יקרא לה, שכן לא ידעה אם המלך אכן יקרא לה שוב.
- שאלה 7 היא שאלת חשיבה.
- עד כה קיימה אסתר בדיוק מה שמרדכי ציווה עליה, ואילו עכשיו... – היו חייה בסכנה.
- מרדכי הנחה אותה הנחיה כללית, אך עתה היה עליה לפעול.
- היא נעשתה עצמאית יותר (הרי כבר כמה שנים שחיה בארמון ולא נמצאה בפיקוחו של מרדכי).

■ סיפור הסוס:

כששמע מרדכי על הצו להשמיד את היהודים, קרע את בגד בגדי מלוכה!

■ הביטוי "נהפוך הוא":

משמעותן המילולית של המילים "ונהפוך הוא" היא – והוא (=היום המיועד לפורענות) התהפך (=היה ליום שמחה). הביטוי היום פירושו – להפך, אֶדְ-רָבָה, ההפך הוא הנכון. לביטוי זה נחזור גם במדור "על קצה הלשון" ובדף העבודה.

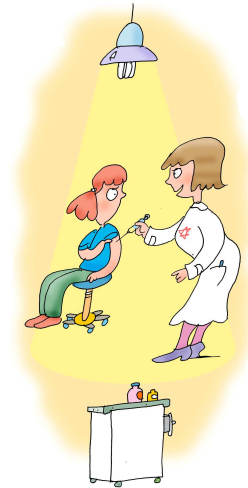
■ על קישור הנושא לחיי התלמידים:

לסיום כדאי לקשר את נושא המהפכים והשינויים לחיי התלמידים ולאפשר להם להביע את רגשותיהם. דוגמה ל"מהפך" בחיי הילדים יכולה להיות: ילדה שהייתה בודדה ועצובה יכולה לפרוח ולהיהפך לילדה שמחה, מלאת ביטחון עצמי ומוקפת חברות.

במדור "צוהר לעולם" נרחיב את היריעה ונביט בנושא היחידה מזווית אחרת.

■ ביחידה זו שעוסקת במושג "נהפוך הוא", נעסוק בפעולת החיסון נגד מחלות שונות, שהם דוגמה מפתיעה ל"היפוך".

בפעולת החיסון נעשה שימוש בחומר המזיק דווקא כדי להגן את הגוף מפני מחלה קשה. בחוברת לתלמידים מתואר עיקרון התגובה החיסונית – התהליך שבמהלכו תאי הגוף יוצרים נוגדנים נגד הגורמים למחלה מסוימת. בשל גילם הצעיר של התלמידים לא ציינו שהחלק המזיק בגורם המחלה נקרא "אנטיגן".

בכיתה, רצוי להבהיר את הנקודות האלה:

■ כאשר מתחסנים מתנהל בגוף "קרב" בין גורם המחלה לתאי המגן (הכדוריות הלבנות) "המסיירים" בדם. ואולם, תאים אלו אינם מספקים הגנה מלאה נגד המחלה המסוימת. הם, למשל, משתדלים לבלוע כל גורם זר הנכנס לגוף, אך תגובה זו אינה מספיקה.

■ גורמי המחלה המוכנסים אל הגוף בעת החיסון, הם לרוב מוחלשים, כך מובטח שתאי המגן "ינצחו בקרב" ויצליחו למנוע את התפתחות המחלה. לעתים קרובות (אם כי לא תמיד) אפשר להבחין בקרב המתרחש בגוף האדם. למשל, המחוסן סובל מחום נמוך ודלקת מקומית מתפתחת מסביב לאזור הזרקת החיסון והוא מתנפח ומאדים, אך המחלה הקשה אינה מתפתחת ומהר מאוד המתחסן מבריא לחלוטין. המפגש הראשון עם האנטיגן ("הנשק של גורם המחלה") מאפשר לנוגדנים לזהותו ולייצר "נשק" מיוחד נגדו, וכן לייצר תאי זיכרון שיִדעו לייצר את הנוגדן בעתיד, אם ייחשף הגוף שוב לגורמי אותה המחלה.

■ יש חיסונים המוזרקים לגוף ויש חיסונים הניתנים דרך הפה.

■ כדי להגן על בני האדם ממחלות קשות מחסנים אותם כבר בגיל צעיר. התהליך כולל חיסון ראשוני וזריקות השלמה.

■ לפניכם דוגמאות למחלות שמחסנים את הילדים נגדן: דלקת הכבד B (הפטיטיס B, צהבת), חצבת, חזרת, אדמת, אסכרה (דיפטריה), שעלת, שיתוק ילדים וצפדת (טטנוס). מבוגרים, אנשים בסיכון ועובדי המערכת הרפואית מתחסנים גם נגד מחלות נוספות, כגון שפעת. הנוסעים לארצות מסוימות (הודו, למשל) גם הם מתחסנים חיסונים מיוחדים, נגד מחלות הנפוצות ביעדי נסיעתם.

על קצה הלשון: "נהפוך הוא" (ראו גם דף עבודה בסוף יחידה זו)

המדור "על קצה הלשון" מוקדש לדיון לשוני במושג מרכזי בנושא הנידון באותה יחידה, ולמילים השייכות לאותה המשפחה.

■ ביחידה זו, נעסוק בעיקר במושג "נהפוך הוא".
בעקבות קריאת המדור אפשר ללמד את התלמידים מילים מאותה המשפחה, כגון מהפכה, הפיכה ומהפך.

■ ■ דף עבודה ■ ■

בסוף היחידה תמצאו דף עבודה העוסק בביטויים ובהם מילים מהשורש ה-פ-ך.

מקורו	הביטוי
ירמיהו, פרק י"ג פסוק כ"ג.	הִיפֹךְ כוֹשֵׁי עוֹרוֹ וְנָמַר חֲבֵרָבוֹרוֹתָיו? הִפֹךְ קַעֲרָה עַל פִּיהָ
בְּקֶשׁ אִיּוֹב לְהִפֹךְ קַעֲרָה עַל פִּיהָ. (תלמוד בבלי, מסכת בְּבָא בְּתָרָא, דף ט"ז ע"א)	נִהְפֹךְ הוּא
וּבְשָׁנִים עֶשֶׂר חֲדָשׁ הוּא חֲדָשׁ אֶדְרָךְ בְּשִׁלּוּשָׁה עֶשֶׂר יוֹם בּוֹ, אֲשֶׁר הִגִּיעַ דְּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְהַעֲשׂוֹת בַּיּוֹם אֲשֶׁר שִׁבְרוּ אוֹיְבֵי הַיְּהוּדִים לְשֵׁלֹוֹט בָּהֶם, וְנִהְפֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הַמָּה בְּשָׁנָיָהֶם. (אסתר, פרק ט' פסוק א')	כָּאֵבן שֶׁ אֵין לָהּ הוֹפְכִין (תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף י"ד ע"א)

יחידת חג

כדי לסיים בצורה נעימה, המדור האחרון ברוב היחידות בתכנית "מעגל חגי ישראל" הוא שעשועון הקשור לנושא היחידה: חידה, בדיחה וכדומה.

■ אלו הן התשובות לחידה:

תחפוש, מגילה, צורר היהודים, רעשנים, אסתר.

■ החידה המוצעת לתלמידים היא כמובן משעשעת, אך היא עשויה גם לאפשר לכם להסב את תשומת לב התלמידים למשמעויות הטמונות במושגים בסיסים הקשורים בחג, כמו "תחפוש", "מגילה" והשם "אסתר". כל אלו שייכים לנושא הגילוי וההסתרה. אפשר להזכיר לתלמידים גם את מה שלמדו בשנה שעברה בתכנית "מעגל החגים שלי" – שדמויות מרכזיות במגילה "מתחפשות" ופועלות על פי מניעים שהן אינן מגלות.

המן מציג את עצמו כעבד נאמן למלך, אך הוא שואף להיות "מלך במקום המלך". זאת ועוד, המן מציג למלך את תכניתו להשמיד את היהודים – תכנית שהמניע לה הוא שנאתו שלו ליהודים – כפעולה שתועיל לאחשוּרוֹשׁ. ואולם, היהודים היו דווקא נתינים נאמנים למלך – כזכור, מרדכי היהודי הוא שהציל את חייו של המלך כאשר בגתן ותרש ביקשו לשלוח בו יד!

אסתר, למשל, אינה מגלה "את עמה ואת מולדתה" ונותנת למלך ולאנשי חצרו להאמין שהיא פרסייה.

לפניכם ביטויים והגדרותיהם. קראו אותם!

- **הִיָּהֶפֶךְ כּוֹשֵׁי עוֹרוֹ וְנִמְרַ תְּכַרְבּוּרֹתָיו?**
האם אפשר לצפות שאדם ישנה את דרכי התנהגותו מן הקצה אל הקצה? (מובן שלא!)
- **הִפְךָ אֶת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ –**
שינה את הדבר מעיקרו.
- **נִהְפֹךְ הוּא –**
להפך, אֵדָּ רַבָּה, ההפך הוא הנכון.
- **כָּאֵבֶן שֶׁ אֵין לָהּ הוֹפְכִין –**
משל לאדם או לדבר הנמצא ללא תנועה וללא שימוש או שאף אחד אינו רוצה בו.

עתה השלימו את הסיפור בעזרת הביטויים המתאימים:

שְׁנֵי אוהבת לעשות עבודות יד. היא אוהבת לתפור, לגזור ולצבוע. השנה חשבה שני להכין בעצמה תחפושת לפורים, תחפושת של... "שֶׁלֹּשׁ רְגָלִים" (כלומר, פסח, שבועות וסוכות).

"תחילה אהדק לחגורה שלוש כפות רגליים שאגזור מבריסטול", תכננה שני. "כדי לסמל את שבועות... אכין כתר ועליו אדביק לוחות הברית עשויים קרטון.

כדי לסמל את פסח... אתלה על הצוואר שרשרת ועליה תליון של... מצה. אבל איך אסמל את סוכות?" שאלה שני את עצמה.

שני חשבה וחשבה, חיפשה וחיפשה, ולבסוף מצאה לולב ישן ששכב בתחתית הארון כ.....
..... ונשכח.

"ועכשיו", חשבה שני, "אשאל את מעיין (חברתה הטובה) מה דעתה על התחפושת שאני מתכננת". וכך עשתה.

"תחפושת מיוחדת ביותר", ענתה מעיין בחיך והוסיפה, "אני מכירה אותך הרבה זמן, ציפיתי שתחשבי על תחפושת מקורית במיוחד, את לא השתנית,
.....?"

"אבל", הוסיפה מעיין, "רציתי להציע לך משהו אחר. מה דעתך שנתאים את התחפושת שלנו זו לזו? למשל, את תתחפשי למיקי מאוס ואני אהיה מיני?"

למען האמת, כאשר סיפרה מעיין לשני על הרעיון שלה, היא חששה ששני לא תהיה מוכנה לוותר על התחפושת המקורית שתכננה, אבל
.....! שני התלהבה מרעיון התחפושת הזוגית, היא
....., נטשה את הרעיון הראשוני שלה והתחילה לחפש רעיונות נוספים לתחפושת זוגיות.

"אני אהיה שלגיה ואת – גמד", הציעה שני, "את תתחפשי למכשפה ואני – לפיה..."
"בואי נכין רשימה של תחפושות זוגיות", הציעה מעיין...
ילדים, האם תוכלו להציע לשני ולמעין רעיונות נוספים?

